

9. Bestrijding van overheidsmaatregelen, waardoor land- en tuinbouw in hunne ontwikkeling worden belemmerd.

10. De uitvoering van onvermijdelijke sociale maatregelen worde zooveel mogelijk gelegd in handen van organisaties van belanghebbenden met vermindering van overbodige ambtelijke bemoeiing.

11. Voldoend en goed land- en tuinbouwonderwijs.

12. Verheffing van land- en tuinbouw, door bevordering van het verenigingswezen, bevordering van ontwatering en ontginning en ruilverkaveling, met zoo weinig mogelijk ambtelijke bemoeiing. Zorg voor een goeden landbouwvoorlichtingsdienst.

13. Vermindering van de thans bestaande militaire lasten. Ondersteuning van internationale ontwapening.

14. Beperking van overheidsexploïtatie tot het noodzakelijke. Vermindering van het aantal ambtenaren. De salarissen te brengen in overeenstemming tot die in het practiciere bedrijf. Afschaffing van kindertoelagen.

15. Gelijke bezoldiging der ambtenaren, ongeacht hun woonplaats zonder klassificatie.

16. Herziening der wettelijke bepalingen in zake de pacht, verhooging der bedrijfszekerheid voor den pachter. Instelling van pachtcommissies als adviseerende en bemiddelende organen.

17. Doelmatige uitvoering der landarbeiderswet, stichting van boerderijen op woeste gronden.

18. Bestrijding der werkloosheid door productieve werkverschaffing.

19. Afschaffing van rijksvoorschotten voor den woningbouw.

20. Bevordering van snel en goedkoop recht en arbitrage.

21. Afschaffing der bijdragen door de gemeenten te betalen in de kosten van inrichtingen van Hooger-, Middelbaar- en Nijverheidsonderwijs in andere gemeenten.

22. Geen samenvoeging van kleine gemeenten met groote steden tegen den zin der bevolking; handhaving der zelfstandigheid der kleine gemeenten.

23. Instelling van een afzonderlijk ministerie van Landbouw.

24. Geen belemmering van den handel bij bestrijding van mond- en klauwzeer.

PROTESTANTSCHÉ VOLKSPARTIJ.

Hoofdbestuur: J. Beunk, Almelo; R. van der Brug, Gouda; Dr. C. D. Cramer, Utrecht; Dr. J. van Dorp, Gendringen; F. P. de Haan, Joure; Mr. Dr. A. R. van de Laar, Voorzitter, Beekbergen; J. D. Root, Amsterdam; A. J. Rotteveel, Secretaris-Penningmeester, Den Haag; Mej. D. Teunissen, Hilversum.

Program.

Art. 1. De Christelijk-Sociale partij belijdt Jezus Christus als Verlosser en Koning, zonder Wien geen ding gemaakt is, dat gemaakt is. Zij wil zoo alle terrein des levens voor Hem opeischen en God verheerlijken, doordat alle krachten, die in een volk zijn gelegd, tot volle ontwikkeling en ontplooiing komen, Zijn naam ten prijs.

Art. 2. Met verwerping van de beginselen der revolutie vindt zij noch in den volkswil, noch in de wet, noch in het staatswezen, noch in de Kerk, doch alleen in God de bron van het soevereïn gezag; terwijl zij anderzijds de soevereiniteit van Oranje eert, als onder de leiding Gods in onze geschiedenis geworden.

Art. 3. De Overheid regeere naar het richtsnoer der eeuwige beginselen van Gods Bizondere Openbaring. Zij heeft in haar openbare instellingen, in heel haar optreden den naam van Christus te belijden, altijd echter met volkomen eerbiediging van de persoonlijke vrijheid harer burgers en harer ambtenaren. De zooge-

naamde neutraliteit, die door de werking der beginselen van revolutie en separatisme in ons staatsleven en volksleven doordrong, worde al meer uitgebannen. De Overheid ontwikkelde en sterke ons volk in de lijn onzer Historie, en handhave aldus ons natiaal Protestantsch volkskarakter.

Art. 4. De Overheid is noch orgaan van het volk, noch van de Volksvertegenwoordiging, zij oefene echter haar taak uit in volkomen samenwerking met de door het volk gekozen vertegenwoordiging. Zoo worden de burgers tot staatkundige medewerking geroepen, aan welke roeping de belijders van Christus zich niet mogen onttrekken. Deze medewerking der burgers voerde historisch noodzakelijkerwijs tot de vorming van staatkundige partijen. Iedere politieke partij of groep, die van Christelijke beginselen wil uitgaan en naar den Christus-naam zich wil noemen, heeft nu echter in heel haar strijd, vóór alles, naar eisch dier Christelijke beginselen van elke ongerechtigheid af te staan. Zij belijdt dat gelijk het Koninkrijk Gods, zoo ook het ware staatsbelang, nooit kan worden bevorderd door eenig middel of eenige daad, die niet aan den eisch van Christus kan worden getoetst. Zoo mag haar strijd, ook bij de stembus, het karakter van Christelijken waarheidszin nimmer verloochenen, zoo noodig met opoffering van wereldsch succes.

Art. 5. In de geheele volksvertegenwoordiging moet weerspiegeld worden, wat aan beginselen en wenschen in heel het volk leeft. Wijl bij de huidige volkswikkeling ook de eenvoudige kleine luyden het verband tusschen beginselen en staatkunde kunnen verstaan, moeten de Tweede Kamer, de Prov. Staten en de Gemeenteraden bij algemeen kiesrecht van mannen en vrouwen worden gekozen. Niet wijl alle burgers eenig natuurlijk recht hierop zouden bezitten, een dergelijk recht bestaat niet, doch wijl aldus het kiesrecht op de meest rechtvaardige wijze is geregeld. De Eerste Kamer worde afgeschaft. Referendum worde ingevoerd.

Art. 6. Bij het algemeen kiesrecht van mannen en vrouwen worde enkel uitgesloten, wie door zijn geestvermogens voor uitoefening van het kiesrecht ongeschikt is, wie bij rechterlijk vonnis tot bepaalde straffen is veroordeeld, wie bij zoodanig vonnis van het kiesrecht is ontzet. Bedeelden worden echter niet uitgesloten. Voor de verkiesbaarheid tot lid van de Staten-Generaal, van de Provinciale Staten en van den Gemeenteraad worde geen eisch van geslacht of maatschappelijken welstand gesteld.

Art. 7. De Volksvertegenwoordiging mist het recht om door middel van verwerping der begrooting de Regeering aan zich ondergeschikt te maken. Zoo moet het verwerpen van begrootingen om redenen buiten die begrootingen gelegen, tenzij in zeer buitengewone gevallen, als machtoverschrijding worden afgekeurd.

Art. 8. De leden van de Tweede Kamer, van de Prov. Staten en van de Gemeenteraden worden gekozen bij eenig stelsel van evenredige vertegenwoordiging, zoo ook de leden van de Eerste Kamer bij hun verkiezing door de Prov. Staten, zoolang deze Kamer nog bestaat. De evenredige vertegenwoordiging wordt bij uitstek een eisch van Chr. beginsel geacht, uithoofde van politieke rechtvaardigheid, ter verhooging van het politieke leven, ter zuivering van den stembusstrijd, ter wegneming van politieken wantoestand.

Art. 9. De vorming van een West- en Midden-Europeeschen Statenbond zij een hoofddoel der Nederlandsche buitenlandsche politiek. De landmacht worde beperkt tot een politieleger van vrijwilligers. De Vloot worde afgeschaft. Zoolang het leger blijft worde alle kazernering, vooral uit moreel oogpunt, zoo veel mogelijk afgeschaft. Aan Protestantsche Godsdienstleeraars worde niet als zoodanig vrijstelling van dienst verleend.

Art. 10. De Overheid drage zorg, dat voor de kinderen van het volk voldoende gelegenheid tot onderricht open sta, zij brenge dit onderwijs op zoo hoog mogelijk

peil. Voor alle Overheidsscholen worde ieder beletsel voor het belijden van Christus weggewomen. Met volkomen eerbiediging van de persoonlijke vrijheid der onderwijzers, worde door ieder, die op deze Overheidsscholen onderricht geeft, naar zijn overtuiging en begeerte van Christus getuigd. Enkel met deze beperking, dat niets in strijd met de Apostolische Geloofsbelijdenis worde geleerd, terwijl noodeloos kwetsen van anderer overtuiging vermeden moet worden. De algeheele financieele gelijkstelling tusschen openbaar en bijzonder onderwijs, waarbij ook aan de scholen van het felste ongelooft alle geld uit Overheidskas wordt gegeven, die thans volgens grondwettelijke eisch volkomen worde doorgevoerd, moet van uit Christelijk beginsel krachtig worden bestreden.

Art. 11. Ook de aard van het onderwijs zelf worde aan de Christelijke levensbeschouwing getoetst; zoo worde een schadelijk intellectualisme bij dit onderwijs bestreden. Bij de vakken van onderricht worde ook met verhooging van kunstgevoel rekening gehouden als zijnde noodzakelijk naast verstandelijke ontwikkeling. Door het onderwijs worde onze volkskracht gesterkt; al wat deze volkskracht verzwakt worde aldus uit ons onderwijs gebannen; examens en het voortdurend onderzoek naar de oogenblikkelijke kennis der leerlingen, moeten zooveel mogelijk worden beperkt. Op alle inrichtingen van Lager-, Middelbaar- en Hooger Onderwijs worde kosteloos onderwijs gegeven. Aan kinderen van daartoe onbemiddelde ouders of verzorgers, waarvan volgens psychologisch onderzoek gebleken is, dat zij bijzondere begaafdheid bezitten, worde van Overheidswege financieele gelegenheid geboden Middelbaar- en Hooger Onderwijs te ontvangen door beurzen van studie en onderhoud gedurende den studietijd.

Art. 12. Ter leniging van socialen nood en naar eisch van sociale rechtvaardigheid streve de Overheid met alle kracht naar betere economische levenstoestanden voor het gansche volk. Daarbij trachte zij bij de huidige disharmonische, door de zonde verworpen bezitsverhoudingen tot peraequatie van bezit mede te werken, voorzover dit voor de sociale veerkracht en de maatschappelijke productie niet tot schade wordt. Bij alle sociale maatregelen, waarbij men van Overheidswege in het maatschappelijk leven ingrijpt, ga men uit van het beginsel van steun en vrijheid, opdat naar eisch van Protestantisch-Christelijke levensbeschouwing, de persoonlijke veerkracht zooveel mogelijk worde gesterkt.

Art. 13. Op stuk van arbeidsvoorwaarden, van loonstandaard, van arbeidsduur, van medezeggenschap in het bedrijf, in doorvoering van mogelijke arbeidsvereeniging geve de Overheid aan de particuliere bedrijven een voorbeeld. De salarissen van alle ambtenaren en beamtben in Overheidsdienst moeten naar eisch van Christelijk sociale rechtvaardigheid en zoo ook in verband met het kindertal van het gezin worden geregeld. De rechtspositie en arbeidsvoorwaarden van allen die in Overheidsdienst zijn, worden geregeld in overleg met de organisaties. Hun geestelijke vrijheid worde zooveel mogelijk gewaarborgd. Administratieve rechtspraak worde ingevoerd.

Art. 14. Alle bedrijven, die door hun bizondere economische ontwikkeling of gesteldheid, voor overname door de gemeenschap geschikt zijn, zooals spoor- en tramwegen, gas, electriciteit, watervoorziening, mijnen, worden door de Overheid genaast. Tegen misbruiken van trusts en kartels worden zooveel mogelijk wettelijke maatregelen genomen.

Art. 15. Aan alle ouden van dagen, invaliden, weduwen en weezen worde van Overheidswege naar eisch van recht een zoodanige uitkeering gegeven, dat zij voor gebrek bewaard zijn. Bij de verplichte ziekteverzekering worde volledige geneeskundige behandeling ingesloten. De verzekering tegen werkeloosheid worde van Overheidswege krachtig gesteund. Vanwege de ongevallenverzekering worde bij ongeval 90 procent van het genoten loon uitgekeerd, bij blijvende invaliditeit door ongeval 100 procent.

Art. 16. Bij wettelijke regeling worde voor alle loonarbeiders een maximum arbeidsdag van in ieder geval niet langer dan 8 uur en een arbeidsweek van ten hoogste 45 uur vastgesteld, behoudens uitzonderingen bij deze wettelijke regeling vast te stellen. Alle nachtarbeid, die niet door den aard van het bedrijf wordt gepocht, worde, desnoods bij wettelijke regeling, afgeschaft, zoo althans buitenlandse concurrentie een dergelijke afschaffing niet voor het nationale bedrijf te gevaarlijk doet zijn.

Art. 17. Bij de regeling der belastingen worde vóór alles rekening gehouden met de draagkracht van hen, die de belastingen hebben op te brengen. Zoo worde de accijns op suiker, zout en geslacht afgeschaft, en worden bij vermeerdering der Staatsuitgaven door verhooging der directe belastingen en van progressieve successiebelasting de noodige middelen gevonden. Bij deze directe belastingen worde ook met de draagkracht naar de talrijkheid van het gezin aanmerkelijk rekening gehouden.

Art. 18. In tariefsverhooging zoeke men nimmer een middel ter vermeerdering der staatsinkomsten, wyl een dergelijke belasting met allen eisch van last naar draagkracht in strijd is. Alle invoerrechten op levensbehoefden en noodzakelijke verbruiksartikelen worden afgeschaft. Bescherming van eenig bedrijf door invoerrechten vinde in een land als het onze slechts bij hooge uitzondering plaats, en dan ter bescherming of van bedrijven, aan welke uit bijzonder nationaal oogpunt steun moet verleend, of van bedrijven, die tijdelijk door buitengewone buitenlandse concurrentie met ondergang worden bedreigd.

Art. 19. De technische vaardigheid van ons volk worde op alle gebied zoo krachtig mogelijk door de Overheid bevorderd.

Art. 20. Waar in den uitvoerhandel voor een belangrijk deel de economische toekomst voor ons volk ligt, onthoude de Overheid zich van eenigen maatregel, waardoor deze export wordt belemmerd, en steune zij dezen uitvoer door een op breede schaal ingerichten consulair dienste.

Art. 21. Het pachtcontract worde zoodanig geregeld, dat de rechtspositie der pachters wordt versterkt, de pachter worde beveiligd bij instelling van pachtcommissies tegen ongegronde opzegging der pacht en ongegronde verhooging der pachtsof. De jachtwet worde geheel gewijzigd, zoodat de belangen van den landbouw niet langer aan den wildstand worden opgeofferd. Het verkrijgen van boerderijen door ontginnen van woesten grond, worde almeer bevorderd. Voor de landbouwarbeiders worde het verkrijgen van grond ter bebouwing, van overheidswege bevorderd. De grondbelasting worde niet meer verhoogd en worde afkoopbaar gesteld.

Art. 22. De Kerk worde door de Overheid erkend als een Goddelijke instelling, die onafhankelijk is van den Staat. De pluriformiteit der Kerk als ideale toestand worde volkomen verworpen.

Art. 23. In de koloniën worde een onbaatzuchtige politiek gevolgd, die beoelt de inlanders op een hooger peil van geestelijke en stoffelijke ontwikkeling te brengen. De Overheid belijde Christus tegenover een niet-Christelijke bevolking. Op de Overheidsscholen getuige ieder naar zijn overtuiging en begeerte van Christus, terwijl niets in strijd met de Apostolische Geloofsbelijdenis mag worden geleerd. Aan de bijzondere scholen worde subsidie verleend, voor zoover het onderwijs niet wordt gegeven in een aan het Christendom uitgesproken vijandige Godsdiensstige richting. In onze Oostindische Koloniën worde Hooger Onderwijs ingevoerd, dat op gelijken voet worde ingericht als in het Moederland. De Christelijke Zending worde van Overheidswege krachtig gesteund. De Overheid wake, dat de eene zending, bepaaldelijk de Roomsche, niet verstord ingrijpe in den arbeid der andere. De rechtspositie der Christen-inlanders worde nader geregeld. De invoer, productie en verkoop van opium en alcohol worde in onze koloniën verboden.

Art. 24. Er zij een onafhankelijke rechtsspraak, die onder ieders bereik valle en in verband sta met het zedelijk rechtsbesef der natie, volgens wetten, die op eeuwige rechtsbeginselen rusten. De Overheid straffe, niet slechts om de maatschappij te beschermen of den overtreders te beteren, maar allereerst uit hoofde der geschonden gerechtigheid. De Overheid bezit het recht aan de burgers, ter straf- oefening, het leven te ontnemen; de doodstraf worde echter alleen hersteld, zoo de rechters zelf deze doodstraf ten uitvoer brengen. Zoo met boetoplegging wordt gestraft zij deze boete evenredig met het inkomen of vermogen van den gestrafte. Bij preventieve hechtenis worde schadevergoeding toegekend aan wie ten slotte niet wordt veroordeeld.

Art. 25. De Overheid wake voor de publieke zedelijkheid en were uit het openbare leven wat naar Gods eischen daarin niet mag worden geduld. Het neo-malthusianisme worde door de Overheid als een zonde, die de nationale kracht bedreigt, erkend en als zoodanig bestreden. Daarbij steune en eere zij het groote gezin.

Art. 26. Aan ieder hoofd van een gezin, dat niet is aangeslagen in de Rijksin- kostenbelasting voor een belastbaar inkomen van f 2500 en hooger en dat Neder- lander of langer dan tien jaar ingezetene van het Rijk is worde voor ieder wettig inwonend of ten zijnen laste komend kind, beneden 18 jaar boven het getal twee, het recht op een uitkeering van f 125 per jaar toegekend, zoodanig echter dat dit belastbaar inkomen plus uitkeering de f 2500 niet overschrijde. Ergerlijk levensge- drag doet het recht op deze uitkeering verloren gaan.

Art. 27. De Overheid wake voor de Volksgezondheid met inachtneming van ieders vrije beschikking over eigen lichaam en geweten en met overweging, dat be- strijdung van Volksziekten moet samengaan met opheffing van sociale nooden. Herziening der wet tegen besmettelijke ziekten, ook met het oog op bestrijding der geslachtsziekten, gedooft geen uitstel. Hierbij moet verband gelegd worden tusschen de binnenlandsche wetgeving en de bepalingen der Internationale Sanitaire Conventie.

Wettelijke voorziening tegen vervalsching van levensmiddelen en tegen ver- ontreiniging zoowel van den bodem, als van de openbare wateren en van den dampkring is dringend noodzakelijk.

In de wetgeving worde, meer dan thans het geval is, rekening gehouden met de bijzondere gevaren voor de gezondheid, waaraan de arbeider in vele bedrijven zooals glasblazerijen, loodwitfabrieken, mijnarbeid, is blootgesteld. Spoedige in- voering van een wet op beroepsziekten is dringend noodzakelijk.

Art. 28. De Overheid trachte den woningtoestand zooveel mogelijk te verbe- teren, bijzonderlijk bij woningnood door financiëelen steun bij den aanbouw van nieuwe woningen. Zij steune bijzonderlijk vereenigingen, die zich ten doel stellen woningen aan groote gezinnen te verschaffen.

Art. 29. De staatsloterij worde zonder eenigen overgang afgeschaft, waarbij echter een financiëele uitweg worde gezocht voor hen, die van Overheidswege aan- gesteld, door dezen maatregel in hunne broodwinning schade lijden.

Art. 30. Het alcoholisme, dat tot volkszonde werd, worde van Overheidswege krachtig bestreden. Er kome verbod van fabricage, verkoop en invoer van sterken drank. Voor andere alcoholhoudende dranken worde plaatselijke keuze ingevoerd.

Art. 31. De vrijheid van de naar Christelijke levensbeschouwing achtbare conscientie worde zooveel mogelijk geëerbiedigd. Zoo worde de militieplicht, zoo- lang die bestaat, voor wie hertegen bezwaar heeft, omgezet in eenigen anderen ar- beid ten nutte van den Staat.

Art. 32. De Zondagsrust worde van Overheidswege krachtig bevorderd, bi-

zonderlijk met betrekking tot de openbare middelen van vervoer; de publieke ontheiliging van den Zondag worde door haar tegengestaan. De Overheid voere den vrijen Zaterdagmiddag in, ter bevordering van de Zondagrust.

Art. 33. In de maatschappij worde, afgezien van alle Overheidsbemoeiing, de sociale rechtsstrijd gestreden, ter vermindering van de huidige sociale wantoestanden. Waar in de gescheidenheid van arbeiders en productiemiddelen een hoofdoorzaak dier sociale disharmonie valt te speuren, moeten de productiemiddelen zooveel mogelijk in het medegenot, in het medebezit van alle producenten worden teruggebracht. Zoo worden in alle particuliere bedrijven winstdeeling en, waar dit niet op bijzondere moeilijkheden afstuit, bedrijfs-medebezit der arbeiders ingevoerd, terwijl voor alle naamlooze vennootschappen bij wettelijke regeling belangrijke winstdeeling voor de arbeiders verplichtend worde gesteld.

Art. 34. De bedrijfsinrichting worde langs heel de lijn der voortbrenging, zooveel mogelijk in constitutioneelen zin hervormd, zoodat aan de arbeiders zelf op de regeling van den arbeid invloed toekome. De rechtspositie worde daarbij zoodanig geregeld, dat de geestelijke vrijheid zooveel mogelijk wordt gehandhaafd, en het ontslag aan bepaalde regelen wordt gebonden, en willekeur hierbij wordt uitgesloten.

Art. 35. De vakbeweging der arbeiders worde krachtig gesteund. Het zij hier steeds een strijd om recht, naar eisch van de Christelijke zedeleer, en niet om macht. In de vakverenigingen worde een krachtig middel aangegrepen tot economische en geestelijke verheffing der arbeiders, doch men zie geenszins in deze vakverenigingen een oplossing van de maatschappelijke disharmonie, wyl de gescheidenheid van arbeiders en productiemiddelen nimmer in de lijn dier vakvereniging kan worden verminderd en opgeheven.

Art. 36. Het drukkende en eentonige van den tegenwoordigen nijverheidsarbeid worde zooveel mogelijk weggenomen. De vereeniging van onderscheiden arbeid, vooral van fabrieksarbeid en landarbeid, worde bevorderd, opdat aldus het arbeidsleven op hooger peil kome, de economische toestand der arbeiders worde verbeterd en de productie worde verhoogd.

Art. 37. De Kerken moeten ontwaken tot sociale ontroering. Bijzonderlijk hebben zij Christus te belijden in het industrieleven van onzen tijd. Zij moeten naar eisch van Christus-prediking en de stem van het sociale recht en de stem van de sociale deernis met kracht laten vernemen. In de Kerk worde alle verschil naar rijkdom aan goederen vermeden, b.v. op het punt van plaatsengeld. Ook aan de vrouwelijke lidmaten worde het gemeentelijke kiesrecht toegekend.

Art. 38. De kunstzin van het volk worde verhoogd en het besef versterkt, dat God in en door het schoone moet worden verheerlijkt en zoo ook door het woekeren met alle talenten, die Hij op dit terrein in een volk heeft gelegd.

Vastgesteld in de Constitutioneele Vergadering van 18 November 1912 en gewijzigd in de vergaderingen van 28/29 Jan. 1920, 24/25 Februari 1922 en 9 Febr. 1925.

Program van actie,

vastgesteld in de partijvergadering van 9 Februari 1925.

1. Onmiddellijke nationale ontwapening.
2. Krachtige steun voor wie buiten schuld in gebrek is.
3. Handhaving van het Protestantsch Volkskarakter.
4. Opheffing van onrechtvaardigen belastingdruk.
5. Recht voor het Overheidspersoneel.
6. Wegname van onderwijs-verslechtering.
7. Onmiddellijke invoering van Plaatselijke Keuze.